

Lezing voor het Nederlands Genootschap Internationale Zaken,
Instituut Clingendael
19 mei 2011

De Europa adepten, een bedreigde Diersoort?

=Het groot woordenboek der Nederlandse taal definieert het woord “adept” als een: “Ingewijde in de geheimen van een kunst of wetenschap van een sekte” en het wordt nog erger want na een punt komma volgt dan: “in het bijzonder beoefenaar der alchemie” Ik kan mij, dames en heren, als dezer dagen de ochtendkranten op de mat vallen af en toe niet aan de indruk onttrekken dat diegenen die van mening zijn dat verdere Europese integratie met kracht ter hand dient te worden genomen als deelnemers aan een enigszins wereldvreemde sekte worden gezien. “hoe is het zo gekomen en wat is eraan te doen?”

Het zijn vragen waarbij ik met u vanmiddag zou willen stilstaan.

=We schrijven 2005. In ons goede vaderland, waar overigens niet langer vaderlandse maar Nederlandse geschiedenis wordt onderwezen, is besloten een niet bindend referendum (maar iedereen begrijpt politiek wel bindend) te houden over wat toen nog heette het Constitutioneel Verdrag.

=”Europa, best belangrijk” is het niet al te krachtig en overtuigend klinkende motto waarmee het dan zittende kabinet de boer opgaat om het electoraat tot een positief oordeel te bewegen. Er wordt een enigszins aarzelende campagne gevoerd (een minister verzucht voor de TV camera dat hij eigenlijk niet zo van folderen houdt), er klinken ook apocalyptische geluiden in de trant van “de lichten

zullen uitgaan”, indien een meerderheid tot een negatief oordeel zou komen.

=Sinds dit omslagpunt bij het referendum in 2005 nemen wij een groeiende kloof waar tussen een relatief kleine, europees en kosmopolitisch ingestelde politieke elite, waartoe ik mijzelf en een aantal uwer zonder aarzeling reken en een groeiend aantal burgers, kiezers voor politici, voor wie niet Europeanisering en globalisering, ons zo vertrouwde begrippen, maar “glocalisering”, de nadruk op het vertrouwde, het nationale, het regionale, het eigene centraal staat.

Mede als gevolg van deze ontwikkeling en om de kiezers niet al te zeer tegen de haren in te strijken wenst een steeds belangrijker deel van onze nationale politici zich niet langer te bekennen tot de stelling dat ook verdere Europese integratie op een aantal belangrijke terreinen in het Nederlands belang is. Nu spreken wij dat woord, het Nederlands belang altijd met een zekere schroom uit, ten onrechte overigens, en dat is misschien één van de redenen dat deze discussie zo moeizaam van de grond komt.

Wij nemen intussen waar dat vele dijken spreekwoordelijk worden opgehoogd en vele virtuele grenspalen worden geslagen, sommige niets eens zo virtueel als wij de huidige discussie over het Schengen Verdrag volgen. Dit alles om de boze buitenwereld op gepaste afstand te houden. De constatering dat we het hier niet over een exclusief Nederlands verschijnsel hebben en dat ook Ware Finnen, het Front National, Zweedse nationalisten in dezelfde geest aan de weg timmeren mag geen argument zijn voor het ontlopen van de analyse.

=”Who is to blame?” Allereerst de genoemde elite, inclusief mijzelf derhalve omdat ten onrechte werd uitgegaan van een bestaande consensus tussen politiek en burger. Lange tijd was immers de gedachte dat bijna alle in Europees verband gezette stappen haast per definitie goed zouden zijn voor de

burger .Opeenvolgende regeringen , niet gehinderd door een te volgzzaam nationaal Parlement, gingen lijken op de tambour maitre die in zijn enthousiasme te ver voor de in dit geval Europese muziek uitloopt en door niemand meer wordt gezien laat staan gehoord.

De tamboer maitre trok hieruit echter de verkeerde conclusie dat het misschien beter was de Europese maat dan maar wat zachter te slaan uit vrees dat de harmonie er collectief de brui aan zou geven. In de politieke vertaling zoals gepraktiseerd door de traditionele hoofdstromingen in de Nederlandse politiek VVD, PvdA en CDA: Laten we maar niet teveel meer in positieve zin over Europa spreken want anders lopen mijn kiezers weg en worden de partijen op de flanken alleen maar groter.

Nuttig om hierbij aan te tekenen dat een consistente Europa koers zowel D66 als Groen Links geen windeieren heeft gelegd. De opstelling van de drie genoemde traditionele partijen is derhalve niet van enig risico ontbloot.

Laat ons na dit nationale inkijkje vervolgens bezien tegen welke geopolitieke achtergrond het Europa debat wordt gevoerd of, beter gezegd, niet voldoende wordt gevoerd.

=Zolang het ons economisch relatief goed ging , Europa's politieke voor- en achtertuin redelijk rustig was, Griekenland zijn cijfers straffeloos kon oppoetsen en de Verenigde Staten Europa militair uit de wind hielden ontging velen de urgentie van het noodzakelijke debat over rol en positie van Europa in de wereld.

= De nog jonge 21ste eeuw bracht nieuwe spelers op het wereldtoneel die hun verworven financieel/economische kracht in hoog tempo vertalen in militair/politieke invloed. Het zou vreemd zijn als de Oude Wereld hen dat zou verwijten. We leven tevens in een tijd waarin de Amerikaanse President Obama zich als een "Pacific President" afficheert. Die uitspraak, te weinig aangehaald,

leert ons dat de hoofdpijndossiers en dus de prioriteiten, van de Verenigde Staten niet in de Trans Atlantische regio te vinden zijn. Dat blijkt ook uit de tot nu toe redelijk succesvolle “reset” met Rusland.

De vitale strategische belangen van de VS liggen elders: de Golfregio en het bredere Midden Oosten, Iran, Noord Korea, Afghanistan/Pakistan, de Indische oceaan, China, India in een niet limitatief rijtje.

=Natuurlijk is ook de huidige Amerikaanse administratie , gelijk zijn voorgangers, gecommitteerd aan de Trans Atlantische band in NAVO maar ik verwacht dat het Libie scenario, waar de VS een stapje terug doen omdat er voor hen geen vitale strategische belangen op het spel staan zich van tijd tot tijd zou kunnen gaan herhalen. In deze zin bevat Libië een belangrijke boodschap voor de Europese Unie en haar verantwoordelijkheden, alsook voor de Europese NAVO bondgenoten.

= De schuivende panelen en nieuwe machtsverhoudingen missen hun invloed op bestaande internationale organisaties niet. De zo noodzakelijke hervorming van de VN en meer in het bijzonder van de Veiligheidsraad is vastgelopen met gevolgen voor de geloofwaardigheid van de belangrijkste scheidsrechter die de wereld heeft.

Meer in het algemeen constateer ik een ontwikkeling die ik met de term “preselectie diplomatie” zou willen duiden. Niet gebaseerd op een “rules based” systeem of internationale organisatie maar een vorm van ad hoc diplomatie waarbij een gastland, meestal een groot en invloedrijk land, de invitatielijst opstelt. Als ik U de bijeenkomst op het “Elysee” in Parijs noem aan de vooravond van

de Libie interventie, zonder belangrijke spelers als de Turkse Premier en zonder de SG NAVO of, van recenter datum het “Senningen” beraad in Luxemburg over Griekenland en de euro, zonder Nederland en zonder enkele andere belangrijke euro landen dan weet u precies wat ik bedoel. Zeker voor wat betreft deze laatste bijeenkomst zou het “niet voor herhaling vatbaar” moeten gelden. Hier komt nog bij dat dit soort bijeenkomsten de positie van de voorzitter van de Europese Raad en de Hoge Vertegenwoordiger uithollen en dat is slecht voor hun gezag.

= De opkomst van de G20 voortgesprongen uit de G7/G8 is het meest sprekende voorbeeld van de hier geschetste ontwikkeling. Niet “rules based”, met een wisselende gastenlijst, soms succesvol zoals op het dieptepunt van de globale financieel/economische crisis, dan weer minder zoals op dossiers als onevenwichtigheid van handelsbalansen en de over- of onderwaardering van valuta. Maar wel een van de weinige fora waar nieuwe en naar mijn opvatting blijvende veranderingen in het internationaal politieke en financieel/economische krachtenveld worden gereflecteerd. Met een substantiële Europese presentie (een beetje te substantieel, vinden sommigen) maar meestal samenkomend met een onvoldoende afgestemde EU positie. Sterker nog, met naar een uitnodiging hengelende EU landen voor wie het erbij zijn kennelijk belangrijker is dan het profiteren van een krachtig en uniform EU geluid. De discussie over de G20 en andere vormen van pre-selectie diplomatie zou ook in ons land uitgebreider moeten worden gevoerd, ook en vooreerst in het Parlement.

=nu weten wij dat de grote landen binnen de EU die een vaste plaats binnen de G20 hebben verworven niet van nature warm zullen lopen voor een Europees afstemmingsproces dat tijd kost en mogelijk niet strookt met hun individuele belangen. Toch is het de Nederlandse diplomatie wel toevertrouwd binnen de EU bondgenoten te vinden. Dit kan door aan te sluiten bij een van de

grotere lidstaten dan wel een groot land voor het Nederlandse standpunt te winnen (de grote landen zijn het immers vaker oneens dan eens). Een alternatief is bondgenoten te vinden buiten de grote landen maar dan moet je wel een grote groep weten te mobiliseren. De conclusie dient hier te luiden dat de Europese Unie zijn positie als grootste markt en bijgevolg zijn belangen uitsluitend optimaal zal kunnen behartigen indien op de G20 met één stem kan worden gesproken. Dit vereist overigens ook goede afstemming tussen de voorzitter van de Europese Raad en de president van de Commissie, beiden vaste gasten op de G20.

=Ik sprak reeds over President Obama als “Pacific President” en de daarbij horende prioriteiten in het Amerikaanse buitenlands en defensiebeleid. De tijd van de Verenigde Staten als min of meer permanente “gaten vuller” waar de Europese bondgenoten militair hun verantwoordelijkheden verzaakten is, zoals ik reeds opmerkte voorbij, voorgoed voorbij is misschien beter gezegd. Ik herinner mij maar al te goed dat ik als SG NAVO met grote regelmaat dagen met Europese hoofdsteden aan de telefoon hing om enkele transport helikopters of C130’s los te peuten voor de ISAF operatie Afghanistan.

Het slot van het liedje was te vaak dat ik in het Pentagon terecht kwam waar de Secretary of Defense uiteindelijk zuchtend met de gevraagde hardware over de brug kwam. De terughoudende VS positie met betrekking tot Libië markeert zoals gezegd naar mijn opvatting een ommekeer en bevat een heldere boodschap voor de Europese bondgenoten binnen de NAVO maar een nog scherpere voor de EU als geheel. Prepareer u ook op scenario’s dat u het militair zelf zult moeten doen, zo zal de boodschap uit Washington meer en meer luiden.

=Binnen de EU zie ik in dit kader belangrijk huiswerk op twee terreinen: Het intensiveren van de veel te traag verlopende integratie op het gebied van defensie en, nog belangrijker, het

zorgen voor afstemming tussen de enorme bezuinigingsoperaties die vrijwel alle EU ministers van Defensie moeten doorvoeren. Het zal u niet verbazen uit mijn mond te horen dat bij deze bezuinigingen grenzen worden overschreden, ook hier in Nederland, maar een extra reden tot zorg is het vrijwel totaal ontbreken van afstemming van bezuinigingspakketten binnen de EU en de NAVO. Als onze Nederlandse minister van Defensie besluit de Leopard II tanks buiten gebruik te stellen zou je mogen verwachten althans hopen dat in Duitsland en andere EU landen niet precies hetzelfde gebeurd en dat Europa in staat blijft binnen het gehele militaire spectrum op te treden.. Ik heb van enige afstemming tot op heden niet veel vernomen afgezien van een Frans Britse “entente” over de inzet van vliegdekschepen en samenwerking op nucleair terrein.

De discussie die in dit kader met name binnen de EU moet worden gevoerd is de volgende: Blijft de werkverdeling tussen NAVO en EU zoals hij nu is, namelijk de NAVO voor het projecteren van “hard power” en het optreden hoog in het geweldsspectrum en de EU voor “soft power” en het lichtere militaire werk of dient de EU zijn rol te verbreden? Mijn antwoord op deze laatste vraag is bevestigend. Een politieke Unie zonder de mogelijkheid van zelfstandige militaire machtsprojectie is incompleet. Ik realiseer me heel goed dat wat ik hier poneer niet vandaag of morgen te realiseren is, het zal u misschien verbazen dit te horen uit de mond van een voormalig SG van de NAVO maar het boek over de NAVO en EU als rivalen is nu echt wel uitgelezen, ook in Washington overigens. Mij gaat het erom dat dit punt binnen de EU en in het publieke debat over Europa een rol krijgt.

=Dames en heren, ook op dit terrein is verdere integratie binnen de EU derhalve een imperatief en zullen politieke leiders hopelijk de moed kunnen opbrengen hun kiezers uit te leggen dat het veiligstellen van wereldwijde politieke en economische belangen

en die heeft Europa als grootste markt ter wereld, gebaat is bij voortgang op dit taaie dossier.

=Méér Europa derhalve en niet minder en dat allemaal in ons eigen belang. Ik roei nog even verder tegen de stroom in. Het aanvaarden van het Verdrag van Maastricht, de euro maar vooral het Stabiliteits en Groeipact heeft een aanzienlijke beperking van de nationale begrotingssoevereiniteit met zich mee gebracht. Dàt in de huidige omstandigheden in twijfel trekken of ontkennen is de kiezer op het verkeerde been zetten en daar houdt de kiezer niet van. Het behoud van de euro verdraagt zich niet met het behoud van economische soevereiniteit.

Onno Ruding heeft in een bijdrage getiteld: “De centen van Europa” begin april van dit jaar helder aangegeven dat zowel zelfdiscipline als onderlinge discipline in de vorm van strengere beleidsafspraken een Europa van de plichten moeten schragen. Hij voegde hier aan toe dat grotere solidariteit alleen politiek en financieel aanvaardbaar is bij een duidelijk grotere mate van integratie. Hij heeft het gelijk aan zijn zijde.

Want je kunt nu te midden van al het lawaai en politieke wapengekletter over Griekenland en andere zondaars twee dingen doen. Ten eerste de zaak verder laten verloederen in de trant van “ geen euro meer naar Griekenland, ze moeten hun eigen problemen maar oplossen”. Het punt zit hem hier in het bezittelijk voornaamwoord “hun”. Het is namelijk evenzeer ons probleem. Dat ontkennen en zo worden wij vanmorgen toegeschreeuwd door krantenkoppen is de burger een rad voor ogen draaien. De prijs voor die houding is namelijk dermate hoog, zowel in financiële als in politieke zin, dat diezelfde burger, bijvoorbeeld ten aanzien van zijn pensioen, van een koude kermis thuiskomt als hij de rekening onder ogen krijgt. Het is van groot belang stelling te nemen tegen deze vorm van politieke volksverlakkerij.

Om misverstand te voorkomen: ook ik ben van mening dat de Grieken nog lange tijd op de door henzelf veroorzaakte blaren zullen moeten zitten en zich aan afspraken moeten houden.

Maar ik voel mij allerminst een bedreigde diersoort als ik een pleidooi houd voor de noodzaak van het completeren van de monetaire unie met een noodzakelijke grotere Europese convergentie van fiscaal beleid om herhaling van dit soort crises te voorkomen.

En ook hier is wederom mijn mantra: kijk naar de geopolitieke omgeving waarin wij ons, Europeanen van het Oude Continent bevinden.

Of het nu is op financieel/economisch, politiek of veiligheidsterrein, de tijd waarin wij de maat sloegen is voorbij, de tijden waarin wij ons op het Joods-Christelijk-Humanistische gedachtengoed gebaseerde waarden patroon zonder veel problemen exporteerden of oplegden komen niet meer terug. In een discussie die ik enige jaren geleden had met de President van Afghanistan, Hamid Karzai over een naar mijn opvatting volstrekt ten onrechte uitgesproken doodvonnis over een jonge Afghaan, kregen wij een discussie over de universaliteit van mensenrechten. “Misschien is uw definitie en interpretatie van universaliteit wel anders dan de onze”, was zijn conclusie, toen ik de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens als argument voor mijn stelling inbracht.

Dit soort discussies stemt tot nadenken. Want nu wij niet meer de maat slaan en wij in de woorden van de gerenommeerde Britse historicus Niall Ferguson “are living through the end of 500 years of Western ascendancy (hij schrijft dit in het voorwoord van zijn nieuwste boek getiteld; ” Civilization The West and the Rest) is de kernvraag de volgende: Hoe gaat het geseclariseerde continent Europa zich positioneren in een in machtspolitiek opzicht zin snel en fundamenteel veranderende wereld. Een wereld waar het op zijn best macht en invloed zal moeten delen met landen en (sub)continenten waar religie wel een belangrijke en soms dominante rol speelt en waar voor ons vanzelfsprekende begrippen als rechtsstaat en universaliteit niet worden omarmd.

Doen we dat als Europa, als verder geïntegreerde Europese Unie, met kans op succes niet alleen gezien ons grote financieel economische potentieel maar ook omdat we vinden dat we de wereld iets te bieden hebben en er geen reden is om onze beschaving te verloochenen. Of maken wij het na het binnengaan van het tweede decennium van de 21ste eeuw mee dat de klok wordt teruggedraaid en Europa terugvalt in oude patronen van verdeeldheid, niet geheel ondenkbaar als je heden ten dage goed om je heen kijkt.

Onze huidige generatie Europese politici staan voor belangrijke keuzen. De gemakkelijk weg is het volgen van de vele opiniepeilingen die de krantenlezer, radioluisteraar en TV kijker dagelijks over zich krijgt uitgestort. Daarin is het met Europa allang afgelopen. Dat is ook het geval bij de categorie politici, ook in Nederland aan te treffen, die de burger voor de gek houden met goed in het gehoor liggende one liners als “ geen euro meer naar Griekenland”.

Verantwoordelijke politieke leiders gaan het debat met de kiezer aan ook als die laatste begrijpelijk, ontevreden en kritisch is. Verantwoordelijke politici zullen de lessen moeten trekken die ik ook persoonlijk heb geleerd uit het te snel constateren van een naar later bleek schijn consensus over Europese integratie. Zij hoeven zich dan allermindst een bedreigde diersoort te vinden en wat mij betreft behoeven ze zich ook niet tot Europa adepten te bekeren als ze het debat maar aangaan en niet bang zijn voor de opiniepeiling van de dag.

Mag ik eindigen met een citaat van een man die ik zeer bewonder omdat hij voor mij een belangrijke inspiratiebron is geweest en nog is. De nu 81 jarige voormalige Duitse Bondskanselier Helmut Kohl, een man die wat mij betreft in aanmerking had moeten komen voor de Nobel Prijs voor de Vrede gezien zijn cruciale rol op het gebied van de Europese eenwording.

Kohl sprak eergisteravond in Berlijn, waar hem door de American Academy de zogenaamde Henry Kissinger prijs werd uitgereikt. Hij vertelde over de grote risico's die verbonden waren aan zijn oproep en beslissing tot snelle Duitse hereniging kort na de val van de muur in 1989. Hij zei daar, geciteerd door de International Herald Tribune van gisteren, 18 mei 2011:

“ Had we taken a vote at that time, I'm not at all certain that we could have gotten the majority, had we known how difficult the following years would have been”.

Een wijze les van een wijs man.

Jaap de Hoop Scheffer
NGIZ, 19 mei 2011